

**ЯСИНСЬКИЙ Л.П.,
здобувач**

*Інститут
світової економіки і
міжнародних відносин
НАН України*

На першій сторінці найпершого номера казахстанської україномовної газети “Українські новини” за 14 липня 1994 року міститься промовисте фото – у дружньому потиску з’єднали руки Нурсултан Назарбаєв і Леонід Кучма. І підпис: “Дніпропетровськ – кузня Президентів”. Це з нагоди обрання Л.Кучми Президентом України. А кузня – бо й Президент Казахстану Нурсултан Абішович Назарбаєв першу професійну освіту здобув на Дніпропетровщині – в Дніпродзержинську, де закінчив технічне училище № 8.

У своїй автобіографічній книзі “Без правых и левых” Н.Назарбаєв тепло згадує наставника Дмитра Ізотовича Погорелова, який уже тоді передбачив, що бути цьому хлопчині (старості групи, комсомольському лідерові, відмінникові навчання) Нурсултану Назарбаєву... главою уряду. А з Миколою Литошком, у сім’ї якого він часто бував і де його приймали як рідного, й дотепер Нурсултана Абішовича зв’язують щирі товариські стосунки¹.

Не лише добрі ділові, але й теплі людські стосунки склалися за роки плідної взаємодії і

**УКРАЇНА В ДОЛІ
ПЕРШОГО
КАЗАХСТАНСЬКО-
ГО ПРЕЗИДЕНТА
(Кілька штрихів до
політичного портрета
Н.А.Назарбаєва)**

між Леонідом Кучмою та Нурсултаном Назарбаєвим, у чому і Леонід Данилович, і Нурсултан Абішович не раз щиро зізнавалися.

Так, напередодні офіційного візиту в Казахстан восени 1997 року Президент України Л.Кучма сказав кореспондентам “Казахстанской правды”: – Я радий, що у мене є такий друг і товариш, як Нурсултан Назарбаєв. Я відводжу душу, коли з ним зустрічаюся чи спілкуюся по телефону. Тому що я можу говорити з ним абсолютно чесно і прямо про всі наявні проблеми як у двосторонніх відносинах, так і всередині СНД. У Нурсултана Назарбаєва своє особливе ставлення до України, і ми його вважаємо земляком. Казахстану пощастило з лідером. Ваш Президент – сильна, упевнена в собі людина. Він знає, що хоче робити, і робить. З нетерпінням чекаю візиту, зустрічі з вашим Президентом².

Особливе ставлення Нурсултана Назарбаєва до нашої країни яскраво передано у виданій 1997 року книзі нарисів про зовнішню політику РК “Под стягом незалежності” нинішнього Державного секретаря Республіки Казахстан – Міністра закордонних справ Казахстану (на цю посаду його призначено нещодавно вдруге) Касимжомарта Токаєва: “Тепло й розкуто, як зустріч давніх друзів, пройшов традиційний обід на честь української делегації в резиденції Президента (під час офіційного, 1995 року, візиту в РК Глави Української держави Л.Д.Кучми. – Л.Я.). Власне кажучи, це був винятковий випадок порушення протокольних умовностей. Спочатку із зворушливою промовою виступив Нурсултан Назарбаєв. Він згадував свою юність, проведену на українській землі, говорив про друзів-товаришів, з якими розпочав шлях у велике життя. Його тост було сприйнято гостями із невідомим теплом і симпатією. Вони відчували, що говорив не лише глава держави, але й – людина, яка щиро любить Україну, поважає її народ”³.

* * *

...Роком знайомства Нурсултана Назарбаєва з Україною став 1958-й, коли майбутній Президент досяг повноліття.

Цікаво, що знайомство це відбулось, як то кажуть, у два заходи; щоразу несподівано, випадково, але й – водночас – якимось мовби запрограмовано, невідворотно.

...Скінчивши того літа десятирічку (в рідному селі Чемолган Каскеленського району Алма-Атинської області), вісімнадцятирічний Нурсултан мав визначити свою подальшу долю: йти працювати чи – навчатися далі. Шкільний директор, учителі радили-наполягали йти в університет: як-не-як, найкращий учень, майже відмінний (з однією четвіркою) атестат.

Його батьки, прості сільські трударі (батько – з 11-ти літ у наймах, потім – колгоспний чабан; мати – донька “розкуркулених”, спершу, юною, будувала серпантинну дорогу в гори, а потім, заміжною вже, вирощувала буряки), незважаючи на відсутність у їхньому спо-

конвіку селянському роду людей письменних, на вічні нестатки (Нурсултан – старший син їх багатодітної родини, міг би на свій хліб піти), поступово теж схилилися до думки: треба споряджати свого первістка у велику науку. І таки продали єдиного бичка, віддавши всі гроші синові – на поїздку до міста, на іспити.

Там, на хімфаці Казахського університету Алма-Ати Нурсултана чекала невдача: недобрав одного балу й не пройшов конкурсу. Уже згодом, такі, як він, бували в бувальцях, невдахи-абітурієнти “заспокоїли” його: звичайна річ! Не знання перемагають – усемогутнє “телефонне право”: а воно, як відомо, доступне лише “сильним світу цього”...

Жорстокий удар долі – хоча й приголомшив звиклого бути в усьому першим, честолюбного Назарбаєва, який уже тоді відчував свою силу, знав собі ціну, – не міг не запам’ятися назавжди. Стати гірким, але, по-своєму, необхідним уроком. Посилити в ньому прагнення добиватися всього зусиллями власними. Зміцнити волю. Зародити відразу до будь-якої несправедливості, обману.

... Життя плинуло далі і раптом – усе закрутилося, мов у калейдоскопі: саме тоді, приїхавши на алма-атинський базар продати суху конюшину, Нурсултан випадково розговорився з кількома молодиками у льотній формі. Це були льотчики з Києва, які через кілька годин відлітали назад, до України. Не втримався і сказав, що теж, із дитинства, мріяв літати. Та й зараз – не проти потрапити на які-небудь льотні курси. Не знає лишень, як це зробити. Розпитавши про його атестат, ті в один голос заявили: ні, з такими оцінками – і в інститут не соромно!

Недовго думаючи, одразу й завели цього симпатичного юнака в Управління цивільної авіації республіки. Там того дня, як виявилось, почався набір бажаючих навчатися в Київському інституті.

До вечора й медкомісію пройшов. А за місяць – успішно склавши екзамени – побачив своє прізвище в списку зарахованих до Київського інституту цивільної авіації.

Вчитися на авіатора в Києві (чи деінде) – не довелося...

Батько, якому він аж тепер наважився повідомити про своє бажання і – головне – вступ до льотного інституту, багато не говорив. Узяв та й скликав велику сімейну раду, запросивши і рідню, і сусідів, і земляків-аксакалів, які... влаштували хлопцеві свій “іспит”.

Не стільки сам вчинок їх розгнівив. А те, як зробив він це – потайки од усіх. Не порадившись ні з ким. Одривається од рідного кореня, від землі рідної...

Як не гірко було – послухався старших. Зміг відмовитися од мрії і забрав документи.

І все ж, юнацький запал, молодеча енергія, прагнення чогось нового, незвіданого не могли не проявитися. Прочитавши в газеті про комсомольський набір у Теміртауське ФЗУ (готувало металургів), з

надією показав ту замітку батькові (“Вчитися лише рік; на повному утриманні, не треба тратитись на навчання...”).

Зітхнувши тяжко, той зрозумів: досить хлопця стримувати, хай уже... Та сталося (вкотре) не так, як гадалося.

...Зо три місяці перед тим пропрацювавши у полі (заробляв для сім'ї), Нурсултан уперше в житті їхав, узявши в райкомі комсомольську путівку, так далеко. За тисячу кілометрів на північ – від підніжжя гір Заїлійського Алатау в безкрайні казахські степи, до Теміртау (місто біля Караганди; у перекладі з казахської – “залізна гора”). А вчитися – довелося ще й далі – в Україні. Тоді на Карагандинському металургійному заводі (пізніше – з 1966 р. – комбінаті) – “Казахстанській Магнітці”, що його ЦК ВЛКСМ оголосив Всесоюзною ударною будовою, – почали спішно добирати юнаків корінної національності для навчання в найбільших металургійних центрах Союзу.

Кілька груп направили на Урал, на північні заводи.

Групу Назарбаєва – в Дніпродзержинськ, де успішно діяло одне з найкращих в країні технічне училище № 8. Цій – першій для нього – “альма-матер”, як неодноразово підкреслював сам Нурсултан Абішович, судилося стати однією з найважливіших у його житті. Згодом він учитиметься і в інституті, і в академії, захистить кандидатську і докторську дисертації, і все ж, відвідавши Дніпродзержинськ через 34 роки (у січні 1994-го), він напише (у “Книзі почесних гостей училища”): “ТУ-8 – це основа моя. Гордо, усе життя бережу роки навчання тут. Саме тут я почав ставати тим, ким сьогодні є...”⁴.

Не лише сам Н. Назарбаєв – усі, хто описує чи досліджує яскраве, насичене життя цього видатного політика сучасності, неодмінно доходять висновку: саме на українській землі вперше – яскраво і повносило – проявився його лідерський талант. Такі якості, як працелюбство й відповідальність, принциповість і цілеспрямованість, товариськість, відкритість, щирість, почуття власної гідності. Тут прийшло до Нурсултана перше кохання – до чарівної української дівчини Людмили Кальниш...

Задатки лідера в казахському юнакові першим помітив майстер виробничого навчання училища Дмитро Ізотович Погорелов, тонкий психолог, який за півтора року вивчив і знав своїх підопічних, мов рідних, міг дати точну характеристику кожному. Гарно, захоплююче, з великим теплом і любов'ю розповідає про це, зокрема, невелика (65 сторінок) книжечка “Предсказание” дніпродзержинських авторів – заслуженого журналіста України Володимира Базарянинова і директора міського музею Дніпродзержинська Ніни Циганок: “Не лише майстер із перших днів виділив Нурсултана Назарбаєва. Серйозний, вдумливий, рішучий, старанний. Учився лише на п'ятірки. На горні не цурався найтяжчої роботи, займався боротьбою, виконав перший розряд, користувався авторитетом у товаришів, був незвичайно справедливим, першим ставав на захист

слабких. Його щиро любили викладачі, майстри, робітники-металурги”⁵. До речі, окрім відмінного диплома, Нурсултан Назарбаєв здобув за півтора року навчання восьмий розряд (найвищим був десятий).

Навряд чи можна без хвилювання читати в цій книзі рядки, в яких відображено дивовижне пророцтво незабутнього Дмитра Ізотовича:

“Якось у класі зайшла мова про те, ким кому бути. Хлопчак причепилися до майстра: – Дмитре Ізотовичу, ну скажіть, будь ласка, хто і ким із нас стане?

Цікавились начебто напівжартома, а насправді серйозно.

Майстер пильно поглянув на учнів і раптом сказав, по черзі, про кожного: – Будеш ти, хлопче, інженером, начальником цеху; а по тобі – тюрма плаче; ну а тобі (і він звернувся до Нурсултана Назарбаєва) бути Головою Ради Міністрів...

Через тридцять років у книзі “Без правых и левых” Президент Республіки Казахстан напише: “Коли зустрічаємося із друзями юності, не можемо надивуватися, як точно збулися усі його передбачення”⁶. Лише одного не міг, із зрозумілих причин, передбачити Д.І.Погорелов: його найкращий учень Назарбаєв буде ще й Президентом незалежного Казахстану (Головою Ради Міністрів Казахської РСР він став у 44 роки – наймолодшим у тодішньому СРСР керівником такого рангу).

* * *

У вересні 2001 р. – уже в новій казахстанській столиці м.Астані Президент Казахстану Н.Назарбаєв (під час відвідин українського посольства) у черговий раз “висловив задоволення рівнем розвитку співробітництва між Україною та Казахстаном, станом дружніх стосунків між нашими народами. Виголосивши тост за Україну, яку він завжди пам’ятає як край своєї молодості, за свого друга Президента Л.Д.Кучму, зазначив, що з нетерпінням чекає візиту (відбувся 26-28 вересня 2001 р. – Л.Я.) Глави Української держави до Астани”⁷.

Отже, як бачимо, особисті відносини між Президентами Л.Д.Кучмою і Н.А.Назарбаєвим ґрунтуються на глибокій взаємоповазі і теплій людській дружбі. Серйозно впливають і, віриться, й надалі впливатимуть на розвиток українсько-казахстанського співробітництва у всіх сферах. На найвищому державному рівні встановилася добра традиція проведення – по чергово в Україні й Казахстані – зустрічей і переговорів: починаючи з 1994 р. Президенти здійснили по чотири візити (“найсвіжіші”: Н.А.Назарбаєва в Україну – 2-3 червня 2000-го; Л.Д.Кучми в Казахстан – 26-28 вересня 2001 р.). Крім того, зустрічі та ділові контакти між Президентами України і Казахстану відбуваються не лише в межах двосторонніх візитів, але й під час проведення різного роду міжнародних форумів і саммітів, зокрема, під егідою ООН, ОБСЄ, СНД.

Політичні контакти глав держав показують збіг або близькість поглядів України і Казахстану по широкому колу глобальних, регіональ-

них та двосторонніх питань. Відносини з Казахстаном на даному етапі коротко можна охарактеризувати як безумовно дружні, взаємовигідні, з міцним фундаментом і широкими перспективами.

Сучасна договірно-правова база двосторонніх відносин налічує 70 чинних двосторонніх документів, серед яких 6 міждержавних договорів, 28 міжурядових і 15 міжвідомчих угод; 6 – між областями, містами; 15 заяв, протоколів, комюніке тощо. Базовими документами, у яких закладено основи співробітництва двох держав, є Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Республікою Казахстан (підписано 20 січня 1994 року) та Договір між Україною та Республікою Казахстан про економічне співробітництво на 1999-2009 рр. (підписано 17 жовтня 1999 року).

Усе очевиднішими стають можливості поступового перетворення українсько-казахстанських взаємозв'язків у відносини стратегічного партнерства. Власне, Республіка Казахстан уже сьогодні є одним із стратегічних партнерів України – у нафтогазовій галузі, і в не такій уже віддаленій перспективі виступатиме одним із основних транзитерів нафти через українську територію споживачам інших, західніших країн Європи. Українці важливо, також, що наші взаємні інтереси обумовлені, насамперед, високим рівнем історично сформованих виробничих, господарських, технічних і культурних зв'язків, об'єктивною необхідністю їх або збереження, або ж нового розвитку на взаємовигідній та рівноправній основі. Подальший розвиток двосторонніх українсько-казахстанських відносин сприятиме зміцненню національних економік обох держав, піднесенню міжнародного авторитету України і Республіки Казахстан.

* * *

23 липня 2002-го виповнюється 10 років із часу встановлення дипломатичних відносин між Україною і Республікою Казахстан.

У цьому зв'язку, хотілося б нагадати, що незалежність одна одної наші дві – найбільші (після Росії) в колишньому Союзі – республіки визнали ще в грудні 1991 року. Леонід Кравчук надіслав поздоровчого листа Нурсултанові Назарбаєву 19 грудня, на третій день після прийняття Верховною Радою Казахстану (16.12.91 р.) Закону про державну незалежність РК. “Це рішення, – писав Леонід Макарович казахстанському лідерові, – на наш погляд, додасть могутнього імпульсу братнім зв'язкам і взаємовигідному співробітництву між нашими народами”. Він також заявив, що Україна визнає державну незалежність Казахстану і готова встановити з ним “якісно нові, повноцінні міждержавні відносини на основі принципів рівноправності, суверенної рівності, невтручання у внутрішні справи, взаємодопомоги і взаємовигідного співробітництва, територіальної цілісності й непорушності існуючих державних кордонів, забезпе-

чення й захисту основних прав та свобод людини, зокрема, прав національних меншин”⁸.

У свою чергу, листом від 27 грудня Н.А.Назарбаєв повідомив Л.М.Кравчуку, що Верховна Рада РК 23.12.91 р. визнала Україну суверенною незалежною державою і що “Республіка Казахстан готова негайно встановити дипломатичні відносини з Україною”⁹. Було також висловлено надію на розвиток нашими державами відносин дружби і співробітництва для зміцнення миру й злагоди.

4 січня 1992 року МЗС України надіслало казахстанській стороні проект ноти, у якій заявлялося про готовність установити дипломатичні відносини з РК; у разі згоди пропонувалося вважати цю ноту (разом із відповідною нотою МЗС Казахстану) Угодою про встановлення дипломатичних відносин у повному обсязі.

Позитивна відповідь надійшла з Алма-Ати, 23 липня (через півроку).

Вочевидь: рішення про це керівники казахстанського зовнішньополітичного відомства приймали саме в липні не випадково. А – з огляду на одну дуже важливу обставину: липень – місяць, коли казахстанський Президент – “найголовніший дипломат країни” – відзначає свій день народження...

Як там воно не було, очевидно одне: цей подарунок – у вигляді встановлення дипломатичних відносин із милою його серцю Україною – Нурсултанові Абішовичу Назарбаєву був до душі...

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Див.: Назарбаєв Н. Без правых и левых. Страницы автобиографии, размышления, позиция. Ответы на вопросы издательства. М.: Молодая гвардия, 1991. – 254 с.
- ² Казахстанская правда. – 1997. – 24 вересня.
- ³ Токаев Касымжомарт Под стягом независимости: Очерки о внешн. политике Казахстана. – Алматы: Білім, 1997. – С. 143.
- ⁴ Базарянинов В., Цыганок Н. Предсказание. – Дніпропетровськ: Пороги, 1997. – С.62.
- ⁵ Базарянинов В., Цыганок Н. Предсказание. – Дніпропетровськ: Пороги, 1997. – С.41-42.
- ⁶ Базарянинов В., Цыганок Н. Предсказание. – Дніпропетровськ: Пороги, 1997. – С.42.
- ⁷ З архіву V ТУ МЗС України.
- ⁸ Доброе братство – милее богатства. Из летописи украинско-казахстанских отношений. Документы и материалы 1991-1999 годов / Упорядники: Богатир В.В., Ясинський Л.П. – Алматы: Посольство Украины в Республике Казахстан, 1999. – С. 8.
- ⁹ Доброе братство – милее богатства. Из летописи украинско-казахстанских отношений. Документы и материалы 1991-1999 годов / Упорядники: Богатир В.В., Ясинський Л.П. – Алматы: Посольство Украины в Республике Казахстан, 1999. – С. 9.

Надійшла до редакції 13.02.2002